

ALGUNS RESULTATS D'UNA ENQUESTA SOCIOLINGÜÍSTICA A LES VALLS D'ANDORRA *

INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'aquesta comunicació és d'acostar-nos a una coneixença més aprofundida i sistematitzada de la situació lingüística de les Valls d'Andorra i de contribuir a aclarir algunes de les relacions que existeixen entre aquests fenòmens lingüístics i els factors socioeconòmics, polítics i culturals del país.

Es tracta, doncs, d'un estudi sociolingüístic que té com a finalitat descriure i analitzar una situació de contacte i conflicte lingüístics tenint particularment en compte els aspectes següents:

- els coneixements de llengua dels grups ètnics numèricament més forts (andorrans, espanyols, francesos);
- les modalitats de l'ús de les llengües coexistents així com les valoracions afectives envers els membres dels diferents grups ètnics;

* La tesi doctoral en la qual es basa aquesta comunicació serà traduïda i editada pel Servei de Publicacions de la Conselleria d'Educació i Cultura del govern andorrà i portarà probablement el títol *Situació lingüística a les Valls d'Andorra*.

- la consciència lingüística i les coneixences sobre Andorra i la llengua catalana;
- les particularitats del procés d'integració lingüístico-cultural dels immigrants.

OBSERVACIONS GENERALS SOBRE ANDORRA

Les Valls d'Andorra s'estenen al bell mig dels Pirineus i comprenen un territori de 468 km².

Pel que fa al dret internacional, Andorra és un condomini personal, exclusiu, conjunt i indivís entre el president de la República francesa i el bisbe d'Urgell.

Ambdós copríneps poden *de iure* ésser qualificats de sobirans absoluts; Andorra és, per consegüent, un cert tipus de monarquia, ja que al capdavant els poders legislatiu, executiu i jurídic estan en llurs mans.¹

Unes dependències semblants existeixen quant al sistema educatiu: a excepció de tres centres escolars, les escoles són establertes i administrades pels Estats francès i espanyol i les llengües d'ensenyament hi són, respectivament, el francès i el castellà; el català, llengua oficial del Co-Principat, ocupa en general tan sols dues hores setmanals d'ensenyament.

Pel que fa referència a l'estructura econòmica d'Andorra, es pot constatar que el país no ha experimentat un procés evolutiu constant durant més de mil anys de la seva història. Fins als anys trenta d'aquest segle els 5.000 andorrans formaven una comunitat en gran part autàrquica. La ramaderia de bestiar oví i boví possibilitava una vida a prop del mínim vital.

Aquest sostre d'activitat econòmica comportava obligatòriament l'expatriació de l'excés de població; els punts de tracció tradicionals eren Besiers i Barcelona.

1. L'elecció d'un consell executiu que ha tingut lloc enguany per primera vegada ha canviat poc aquest fet, encara que representa un pas important cap a una separació de l'assemblea parlamentària i el govern.

Solament l'època de la postguerra conduí, arran de l'expansió econòmica dels països veïns, a una major demanda de béns de consum, cosa que va permetre l'estructuració i la consolidació del règim comercial i bancari andorrà.

Només al principi dels anys seixantes, però, es pot comprovar una acceleració clara del procés de desenvolupament en relació amb una millora del nivell de vida en els països veïns, amb l'accés fàcil als mitjans de transport individuals i a l'energia barata i, per tant, amb el turisme naixent a gran escala.

Així, l'any 1974 foren registrats 8,6 milions de turistes que, a part les atraccions de la natura, gaudien sobretot dels avantatges del sistema fiscal i duaner andorrà, car les taxes sobre el tabac, l'alcohol, etc. que existeixen a França i a Espanya no són percebudes a Andorra.

Paral·lelament a l'evolució excepcional del turisme es produí una demanda de mà d'obra, sobretot en els sectors secundari i terciari: en els últims 25 anys s'ha anotat un creixement de la població d'un 600 %, dins el qual el nombre dels andorrans només ha augmentat lleugerament.

De moment, més del 70 % de la població són estrangers, amb tendència creixent, en perjudici de la població autòctona.

A partir de dades publicades per la Casa de la Vall el 1976, es pot constatar que aproximadament un 40 % dels immigrants procedeixen de les províncies de Lleida i Barcelona. Malauradament, no és fàcil de reconèixer mitjançant aquest material de dades si es tracta de catalans o de migrants interns d'altres províncies havent viscut només una temporada a Catalunya.⁴

El 17,6 % dels immigrants procedents d'Andalusia formen un altre grup; llur força numèrica s'ha doblat entre 1976 i 1979. La immigració massiva de la província de Granada és particular-

2. Un cert nombre dels immigrants enquestats en el marc de la meua recerca van declarar, efectivament, ésser provinents de Barcelona, afegint, però, que hi havien treballat només uns quants anys. Aquesta rectificació és particularment important, car normalment hom està inclinat a considerar els immigrants procedents d'aquesta regió com a catalanòfons virtuals.

ment vistent. El grup andalús forneix el major contingent dels empleats al sector de la construcció.

METODOLOGIA

Les dades sobre les quals es basa la meua anàlisi foren recollides mitjançant una enquesta escrita, entrevistes i actes d'observacions personals en el curs d'una estada a Andorra durant l'any 1980-81.

Per obtenir una mostra proporcionalment estratificada es van triar a l'atzar unes 600 persones dels grups ètnics numèricament més importants (espanyols, andorrans, francesos) amb un límit d'edat inferior als 18 anys.³

Foren criteris d'estratificació, a més de l'edat, la pertinença a les diferents parròquies, el sexe i la nacionalitat. L'enquesta estandarditzada s'efectuà mitjançant un qüestionari el text del qual era determinat per les preguntes; contenia, però, no sols preguntes amb possibilitat de resposta oberta sinó encara amb diverses alternatives de contesta que l'enquestat podia escollir.

Un problema que cal no subestimar d'aquest mètode de mesura és que la major part de la població pot ésser considerada analfabeta funcional en relació a una enquesta escrita, car poca gent utilitza la correspondència com a mitjà per a expressar emocions i actituds.

A més a més, en la mesura que ho vaig poder comprovar amb l'ajut de les enquestes realitzades sota control, l'analfabetisme efectiu, relativament accentuat sobretot en la població procedent de l'Espanya del sud, produí un efecte agreujant.

3. La població total que correspon a aquests criteris pujà a 22.869 persones a l'any 1980 (mostra = 2,6 %).

Per a la recerca descrita vaig utilitzar normalment l'enquesta per escrit sense presència de l'investigador, per bé que els qüestionaris foren lliurats personalment i es van donar informacions suficients sobre el projecte d'investigació i sobre els problemes tècnics de la resposta. Resultà de la major importància garantir repetides vegades l'anonimat dels enquestats amb referència a la nacionalitat de l'investigador.

Aquesta introducció d'«eficàcia publicitària» influencià al meu parer considerablement la quota de respostes obtingudes; a més a més, els qüestionaris foren recollits personalment per l'investigador després d'un termini convingut, durant el qual existia la possibilitat de diverses "recordances" (fins a 9 vegades).

El qüestionari utilitzat contenia 51 preguntes; a més a més, els enquestats foren pregats d'omplir un full destinat a l'expressió lliure d'opinions i a afegir comentaris. El fet que vaig rebre per aquest conducte una gran quantitat d'anotacions i d'informacions complementàries és prou sorprenent si tenim en compte que amb una llargada de qüestionari d'11 pàgines i una durada de resposta avaluada en 60 minuts, s'havia de comptar, en la majoria dels casos, amb una interrupció anticipada de l'enquesta.

Els enquestats foren invitats ja durant la fase de presentació a escollir un qüestionari en català, castellà o francès, cosa que possibilità conclusions importants quant a les preferències en l'ús d'un mitjà de comunicació escrit. L'enquesta tingué una durada de 7 mesos i menà a la contesta de 259 qüestionaris (el 43 % de la mostra).

L'anàlisi quantitativa del material de dades s'efectuà mitjançant l'elaboració electrònica de dades en el centre d'informàtica de la Universitat de Bochum.

La utilització d'entrevistes no estructurades demostrà ésser un complement adequat per a l'enquesta escrita. El qüestionari fou substituït en aquest cas per un compendi d'interviu i l'ordre dels conjunts temàtics no s'havia de respectar durant la conversa.

ALGUNS RESULTATS DE L'ENQUESTA

1. *Coneixements de la llengua catalana*⁴

La descodificació del català (entendre, llegir) és generalment bona (el 70 % dels enquestats van indicar de llegir i d'entendre textos en català sense dificultat) fins a molt bona (el 84 % entenen el català parlat sense cap problema).

Una comparació de les dades aquí esmentades amb el sentiment d'adhesió ètnica mostrarà que gairebé totes les persones que se senten andorranes o catalanes entenen i llegeixen sense dificultat el català.

El percentatge relativament alt d'espanyols (espanyols que no se senten catalans) que van triar la categoria de resposta «entendre sense dificultat» (73 %) és tan sorprenent com el fet que els francesos van indicar en només 6,7 % dels casos entendre el català escrit i parlat.

A més a més, es pogué constatar una millora distinta del coneixement passiu del català amb un augment de la durada de permanència a Andorra.

Les capacitats de codificació del català (parlar, escriure) són menys satisfactòries; sobretot escriure causa, segons pròpies indicacions, bastants problemes als enquestats (només el 40 % van declarar escriure el català amb facilitat i correctament, mentre que el 67 % el parlen correntment i correctament).

Les dificultats d'emprar el català en la seva forma escrita es poden observar també en la població andorrana i catalana. Aquest fenomen és segurament atribuïble en gran part a la política cultural i lingüística, centralista i proclamadora de la unitat nacional a Espanya d'una banda, i a la descurança dels polítics d'Andorra que contemplaren sense gaire preocupació la limitació del català

4. Les indicacions referents al coneixement de la llengua són autoavaluatives. Ben cert, no podien ésser verificades experimentalment; observacions personals, però, donaren en gran part una confirmació dels resultats.

al paper d'idioma estranger dins el sistema escolar francès i espanyol.

2. Coneixements del castellà

Els coneixements passius del castellà poden ésser qualificats de molt bons per a cada grup de la població: gairebé tots els andorrans, catalans i espanyols indicaven entendre perfectament el castellà escrit i parlat.

També la codificació del castellà és qualificada de poc problemàtica per un nombre predominant d'enquestats. Mentre que solament el 62,7 % dels andorrans i el 50,9 % dels catalans van declarar escriure amb facilitat i correctament en català, són tanmateix el 76,3 % i el 94,3 %, respectivament, els qui van escollir aquesta categoria quant al castellà; els coneixements del castellà per a la producció lingüística escrita són, doncs, considerablement millors per part d'andorrans i catalans que llurs coneixements del català.

3. Coneixements del francès

Francesos i andorrans entenen el francès sense cap problema en la seva forma parlada i escrita; el 90 % dels respondents que no entenen o quasi no entenen el francès són espanyols, o sigui, immigrants procedents d'Espanya que no se senten catalans. Pel que fa referència a la producció lingüística el percentatge dels andorrans que parlen el francès correntment i que l'escriuen amb facilitat també és relativament alt, comparat amb el dels catalans i espanyols residents a Andorra.

Resumint, es poden formular, entre d'altres, els resultats següents:

—Dins la població autòctona d'Andorra el multilingüisme és molt estès: quasi tots els andorrans són almenys bilingües (català/castellà), sovint àdhuc trilingües.

- Els coneixements del català en la seva forma escrita per part dels andorrans i dels catalans són menys bons que els del castellà.
- El grup català de la població resident a Andorra és generalment bilingüe (català/castellà), amb millors coneixements del castellà pel que fa a la producció lingüística escrita.
- El grup ètnic no-català procedent d'Espanya manifesta coneixements passius relativament bons del català; coneixements del francès van ésser-hi rarament observables.
- Les raons més sovint esmentades per a la falta de coneixements actius i passius del català foren la curta durada de residència a Andorra i, sobretot, la inexistència d'una necessitat qualsevulla de comunicar-se en català amb els andorrans i els catalans, puix que tant els uns com els altres disposen normalment de bons coneixements de les llengües en qüestió.
- El grup demogràfic francès és en la major part monolingüe; coneixements del castellà hi són clarament més freqüents que del català.
- Amb un augment de la durada de permanència es milloren també els coneixements passius del català; aquesta tendència no gensmenys és més accentuada en els espanyols que en els francesos.
- Els respondents procedents del sud d'Espanya jutgen els propis coneixements de llengua més malament que els enquestats d'altres regions d'Espanya. (Aquest fenomen troba una explicació almenys parcial si es considera la constitució específica de les classes socials d'aquest grup ètnic: la majoria dels immigrants andalusos pertanyen a la classe ínfima i, socialment i culturalment perjudicats, només van poder freqüentar una escola si per cas pocs anys.)

4. *L'ús de les llengües*

Més del 90 % dels espanyols i dels francesos enquestats van escollir el qüestionari en llur llengua primària; dels andorrans,

només el 77 %. Gairebé la meitat de les persones que se senten catalans, el van preferir tanmateix en castellà. L'estudi de l'ús lingüístic en diferents situacions conversacionals, amb diferents tipus d'interacció i de distribució dels papers dels comunicants, demostrà entre d'altres coses que, pel que fa a l'ús del català, s'aconsegueixen els millors resultats en les situacions de caràcter formal ("Interacció verbal amb empleats administratius d'un organisme oficial"), car el 70 % de tots els enquestats parlen català quan solliciten una informació a la Casa de la Vall.

D'altra banda, molt pocs respondents adreçarien la paraula en català a un estranger, i la conversa amb els professors dels fills també es fa rarament en aquesta llengua.

El "code switching" pot ésser constatat pel que fa als andorrans i als catalans si en certes situacions comunicatives canvia l'interlocutor, o bé per raons estilístiques si hom elegeix una de les llengües en contacte per a la reproducció directa d'una conversa.

Aquesta tendència es va poder comprovar molt rarament respecte als espanyols i als francesos.

La població autòctona està particularment predisposada a interferències lingüístiques que són quasi sempre multidireccionals.

Contràriament a francesos i espanyols, solament el 60 % dels informants catalanòfons utilitzen llur llengua primària quan realitzen operacions matemàtiques mentalment.

5. *Actituds envers la llengua catalana*

Malgrat que les relacions entre l'ús de la llengua i les actituds envers la llengua siguin en gran part inexplorades, al meu parer és absolutament necessari d'incloure aquests components en l'estudi de situacions de contacte lingüístic. S'han de distingir per principi actituds i avaluacions afectives envers la llengua i envers els parlants d'una certa llengua.

Tocant a la pregunta sobre com reaccionarien els respondents si l'ensenyament a Andorra es fes únicament en català, el 33 %

van manifestar que estarien encantats, i el 31 %, que estarien més o menys conformes amb aquesta mesura. El 73 % dels francesos enquestats es van pronunciar enèrgicament contra aquesta possibilitat; dels espanyols, en canvi, només el 36 % s'hi mostraren contraris.

Dels informants que no tenien coneixements actius ni passius del català, el 75 % estarien disposats a aprendre'l. És prou significatiu que més de la meitat de les persones que se senten espanyols han après el català; en canvi, només el 20 % dels francesos diuen haver-lo après. Els resultats són semblants pel que fa referència al desig d'aprendre el català: el 89 % dels espanyols, però solament el 36 % dels francesos, es van pronunciar en aquest sentit.

A més a més, es va poder constatar sovint una certa tendència a considerar el català una llengua inferior, de poca extensió geogràfica i demogràfica, una mena de *patois* malgrat la seva situació de llengua oficial.

6. *Autoavaluacions i valoracions referents als altres grups ètnics*

Un dels procediments per a copsar aquest tipus d'actituds és de constatar prejudicis i tòpics respecte a persones. L'enquestat fou invitat a escollir adjectius "carregats" en sentit positiu i negatiu i a atribuir-los al propi i als altres grups ètnics.

Com a qualitats més sovint esmentades amb referència als andorrans destaquen els atributs «massa ambiciós» i «hàbil en els negocis», seguits de «treballador» i «recelós».

Els espanyols foren designats al més sovint de «treballadors», «amables» i «honrats»; una qualitat, però, que no els fou atribuïda és la disciplina.

La major part de les connotacions agregades als francesos foren negatives; molts enquestats els van considerar «arrogants» i «altius», «estúpids» o «presumits».